

Éles és nem goromba elmével

Szentmártoni Szabó Géza köszöntése*

1992-ben léptem be a Bölcsészkar kapuján (még a Pesti Barnabás utcában), s nyomban a III. emelet felé vettem az utat, ott működött akkoriban a magyar szak. Nem volt kétséges, hogy a prozemináriumot kinél akarom felvenni. Szabó Géza nevét jól ismertem – ma már bevallhatom: jobban, mint bárkiét a szóba jöhető tanárok közül. Hat éve birtokomban volt ugyanis egy legendás verseskötet, a „piros Balassi”, amelyet Kószeghy Péter és Szabó Géza rendezett sajtó alá, s a Szépirodalmi Kiadó adta ki 1986-ban. Nemcsak szép kiállítású kötet, csinos reneszánsz metszetekkel és nyomdadíszekkel, hanem kották is ékesítik: a Balassi-versek biztosan vagy hipotetikusán rekonstruálható dallamai. Mint ifjú régizenesz (aki csakis azért akart irodalmár lenni, hogy egy másik tudomány hátterét is felhasználhassa a muzsikához) már megjelenése óta forgattam és kedvenceim közt tartottam a könyvet, s amikor lantozni kezdtem 1987 végén, ebből énekelgettem először. Oda, ahol csak egy versszakot nyomtattak a következő vagy az előző lapra, kézzel beírogattam, hogy ne kelljen annyit lapozni. Nemrég becserkészttem egy hibátlan antikvár példányt, hogy Anna lányomat megajándékozzam vele. Úgy érzem, nagy becsben tartja.

Akkor még nem tudtam, hogy e kottákért – amelyek maguktól értetődőnek tűntek – Szabó Géza hány csatát vívott a kiadóval és a „daloskönyv” hangulatát komolytalannak érző irodalmárokkal. Azóta is neki köszönhető, ha bekerül néhány kotta a kritikai kiadásokba. Legutóbb a Régi Magyar Költők Tára XVI. századi sorozatában Bogáti Fazakas Miklós históriáihoz állított össze zenetörténeéshez méltó dallamfüggelékét.

Azon a szeptemberi napon teljesen biztos voltam abban, hogy Szabó Géza lesz az én emberem. Valaki, akit nem szabad elszalasztani az egyetemen. Késve értem oda az első prozemináriumra a Múzeum körútról, s az óra már elkezdődött. Igyekeztem észrevétlenül belopózni, ami nem sikerült, ugyanis a tanár úr ez alatt az öt perc alatt már érezhetően közösséggé formálta a körben ülő diákokat. Szinte zavarba jöttem, hogy még én is oda akarok férközni. Sose felejtsem el: aznap mindenkinek a keresztnévéről és a családnévéről kellett valamit mondania, tudja-e az eredetét egyiknek vagy másiknak, viselt-e már a családban ilyen nevet valaki. Akkor mesélt nekünk először a Szentmártoni Szabó névről, meg arról, hogy a középkorban nem létezett Géza keresztnév: a hajdan a mongoloktól vagy a türköktől átvett, 'fény' jelentésű, talán tisztséget is jelölő Gyevicsát olvasták annak tévesen, a Nyugaton tisztelt Giso püspökök és főurak nevének mintájára.

Aznap megpecsételődött a sorsom, s kezdetét vette hosszú, közös történetünk, amely remélhetőleg még nagyon sokáig tart. Szabó Géza ugyanis nemcsak prozemináriumot tartott nekünk, hanem régi magyar szemináriumot is – erre hárman jártunk összesen, tehát kiválóan lehetett dolgozni. Rádásul

* Elhangzott a Napút-díj átadása alkalmából 2018. szeptember 27-én

utána már nem volt óránk, így mindig utolsóként, jókora túlórával hagytuk el a Bölcsészkar jórészt koromsötét és bezárt épületét, egyszer már a zseblámpás őrző-védő és a farkaskutya is szembejött a folyosón. Azóta eltelt egy bő negyedszázad, de ahányszor tanítani hívnak valahová, mindig ez jut eszembe. Hogy kell egy tanár, aki nem az óráját nézi. Aki kíváncsi a nevedre és a sorsodra, az ötleteidre és akár a tévedéseidre is, mert ezek jó és értő megbeszélésével valamennyien tanulunk. Nem *letanítani* kell az órát, hanem *tanítani* kell – még-hozzá személyesen – a diákokat. Nem káposztafejeket, nem Neptun-kódokat, hanem embereket, értelmiségieket, akik akárhová vetődnek később, valamit közvetíteni fognak abból, amit ma jól adunk át nekik.

Szabó Géza egy reggel váratlanul előkapott a táskájából tizenöt, gondosan (és abszolút korhű módon) összehajtott reneszánsz fénymásolatot. „Levelük érkezett” – mondta mosolyogva, s látta, hogy a társaság zöme ki se tudja hirtelen nyitni, nemhogy elolvasni. Szerintem egész este ezeket hajtogatta, hogy mindkét csoportjának jusson belőlük. Én most is őrzöm, gondosan visszahajtva, mert így az igazi.

Általa, sőt az ő kedvéért tanultuk meg örökre a régiek hangos olvasását, a naptárreformokat, a protestáns s-es ejtés rímformáló erejét és a hosszú a' szerepét az időmértékben, a „régí sirénnek szavát” és a Petőfi-dagerrotípiát. Szemléletes és szellemes volt, felszabadultunk, miközben olyan fogalomjegyzéket osztott ki (talán a könyvtár szakosoké volt), hogy a fülünk is kettéállt. Félgözzel azonban semmit sem érdemes csinálni, a langyosakat pedig az Úr is kiköpi, szokták mondani. Szabó Géza református lelkész őseihez méltó, szenvedélyes előadó volt, világos, szép zengésű beszéddel, érthető retorikával. Gólra játszott a focit, s nem azt sugallta, hogy „ezt a sok mindent ti, zsenge ifjak, soha az életben nem fogjátok megtanulni”. Épp ellenkezőleg: rávezetett, hogy a teljes művelődéstörténetet kell átlátnunk, ha érteni és élvezni akarjuk a szűken ránk maradt magyar irodalmi, netán zenei forrásanyagot. Ez a látásmód nagyon rokonszenves volt, mert eredetileg régész és képzőművész akartam lenni, úgyhogy egy hiányos mozaiknál nem volt izgalmasabb dolog a számomra. Szabó Géza jócskán tehet róla, hogy végül filológus, ha tetszik: kontextusvadász lettem a régebbi s valamivel újabb magyar irodalom világában. Még a későbbi doktori témám is ott született, az éjszakába nyúló szemináriumon: az ungarésca-forma, amelynek Balassi egyik verse volt a kiváltó oka, no meg kedves tanárunk biztatása. Ezt a habitust érdemes tőle eltanulni, ahogy sok minden mást is.

A tudomány egyik nagy csapdája, ha csak ötletekből áll. Ez gyakran az áltudomány melegágya lesz, amiből ma jókora választék kapható a délibábos nyelvészettől az összeesküvés-elméletekig, a barguzini Petőfitől a rohonci kódexig és vissza. A szigorúbb tudományosság gyakran úgy válaszol erre, hogy az ötletek terén aszkézist kényszerít magára. Az önuralom többnyire valóban előrevisz. Néha azonban igenis szükség van a szó művészi értelmében vett ötletre, a gondosan összerakott tények fölötti apró felvillanásra, amitől szervessé és értelmezhetővé válik az adathalmaz. Szabó Géza kivételes egyensúlyt tart a kétféle szempont között, s irodalomtörténészként vállalja kísérletező, ötletekből is gazdálkodó szakmai programját, amellyel nyilván sok vitát kiváltott már – ez az egyik kedvenc elfoglaltsága –, de rengeteg mindent megoldott. A leg-

ékesebb példa erre, hogy felfedezte a Janus Pannonius-életmű elveszettnek hitt darabját, az Anjou Renéről írt panegyricust (ezer kalandon át), s műfordításban is közzétette, épp a Napkút Kiadónál. Ezzel és a költő arckonstruktórájáról szóló írásával elsőként vívta ki szakmánkból, hogy érettségi tétel legyen – szövegértelmezési feladatként. Alig várjuk, hogy tanulmányaiból új kötetet rendezzen össze, s így többen megismerhessék munkásságát.

Szabó Gézára az Eötvös József Collegium jelmondata sokszorosán igaz: „Szabadon szolgál a szellem.” Ő, akit már negyed százada Szentmártoni Szabó Géza néven emlegetünk, szabad szellemmel és kimeríthetetlen ötlettárral segíti a régi kultúrjavak szabad áramlását. Ő rendezte sajtó alá még a nyolcvanas években Tótfalusi Kis Miklós zsebméretű Balassi–Rimay-kötetének faksimile kiadását – ezt az „útonjáró könyvecskét” kaptam ballagási ajándékkul az általános iskola végén a szüleimtől. S vajon ki járta ki 1994-ben, hogy Balassi Bálint arcmása ne csak új emléktáblákon, hanem bélyegen és telefonkártyán is megjelenjen? E közismert festmény restauráltatása, majd egy grafikus változat elkészíttetése (Meszlényi Attila munkája) szintén az ő nevéhez fűződik. A Vigadó dísztermébe ki álmodott sokórás Balassi-gálát, aztán tíz évvel később kitől eredt a Gyöngyösi Istvánnal közös sárospataki konferencia gondolata? S vajon ki találta ki, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeum Balassi-kiállításán úgy lehessen megpillantani Losonczy Anna alias Julia arcát, hogy útközben térdet-fejet hajtsunk neki?...

Az irodalmárokon túl a történészekkel és a muzsikussal is jó barátságot ápol. Nemcsak a piros, majd kék Balassi-kötet, Bogáti Fazakas Miklós zsolnárkönyve vagy a Tinódi-életrajz igazolja ezt. Oroszlánrésze volt abban, hogy a Magyar Régizenei Társaság létrehozta A Régi Magyar Vers Ünnepe, amely mindig Balassi születésnapjához, október 20-ához kapcsolódik. Ennek párja lett a naptárban a Szent Bálint-nap, amelyet a jeles társaság azért hívott életre, hogy ne csak a lufiszíves valentinozást vegyük át Nyugatról, hanem a tavaszi szerelemünnepe komolyabb, reneszánsz tónusát is. Ez az ünnep ugyancsak negyedszázados, ahogy a Tinódi-emléknap, január 20. (Sebestyén napja, ami feltehetőleg közel esett a költő születésnapjához). A magyar kultúra napjának így lett naptári ikerpárja a régi magyar epikus költészet emléknapja, sok éven át ilyenkor adták át a Tinódi-lantot. S ha már Kölcsey *Hymnusánál* tartunk, ne feledjük, hogy annak eredeti ihletőjéről és dallammintájáról, a CXXX. genfi zsolnárról épp Szabó Géza kutatott fel perdöntő összefüggéseket.

A világ nem idegen neki, sőt minden érdekli, színesnek és összefüggőnek tartja. Erről rögtön meggyőződhet, aki kirándult már vele, legutóbb Szondi György, a Napút főszerkesztője győződhetett meg erről kolozsvári útjuk során. Az intézetünk Reneszánsz Osztályának régi országos konferenciáihoz Szabó Géza buszos kirándulásokat álmodott, felejthetetlen tájakon és utakon – persze mindig tovább tartott az út, mint az eredeti tervben állt, de a lenyűgözött embertömeg igencsak lelassul ilyenkor. E műfajra a koronát 2010-ben tette fel, amikor kora reggel Körmendről indultunk, bejártuk Vas és Zala megye határszéli műemlékeit, tettünk egy kört Ausztriában, Horvátországban és Szlovéniában, majd estére Körmendre jutottunk vissza. Hatszáz fotóval tértem haza az álmotázásról, közben persze Szabó Géza szuggesztív magyarázatai maradtak a fülemben.

2007-ben jelent meg az orosz nyelvű teljes Balassi-fordítás, amelynek zenés bemutatójára egy csapat magyar irodalmár utazott Moszkvába. Géza már előző nap útra kelt, s mire mi megérkeztünk, gyorsan bebarangolta a várost, hogy valamelyikünknek legyen helyismerete. Úgy mesélt róla, mintha húsz éve ott lakna – vétek lett volna elmulasztani a közös talpalást az amúgy dermesztő orosz tavaszi időben, aztán ugyanígy bejártuk Nyizsnyij-Novgorodot, ahol Géza ugyan nem járt még, de minden térkép és tudnivaló kész volt a fejében. Az ottani Kreml (vár) fokáról kipillantva aztán mindannyian felkaptuk a fejünket, mert a süvítő szélben tengernyi vizet láttunk mindenütt. Géza rögtön elmesélte, hogy a Volga és az Oka folyamok itt találkoznak, s épp a tavaszi áradások ideje volt.

Utas tehát ő, kedves tanárunk és barátunk, igazi naputas. Ha volna Nap-utazási Iroda, habozás nélkül rábízhatnánk a vezetését. A díj, amit most átvehet, e sokrétű és nemes világszépítést szeretné megköszönni. Nem vitás, hogy sokunk nevében.

Csörsz Rumen István

E számunk szerzői

- Babics Imre** (1961) – költő, szerkesztő, Bakonyszűcs
- Bogdán László** (1948) – író, költő, Sepsiszentgyörgy (Románia)
- Csáji László Koppány** (1971) – író, kulturális antropológus, Budapest
- Cserna Csaba** (1947) – mérnök, előadóművész, Frankfurt (Németország)
- Csörsz István** (1942-2018)
- Csörsz Rumen István** (1974) – irodalomtörténész, régizénész, szerkesztő, Budapest
- Gaál Zoltán** (1934) – zeneszerző, költő, műfordító, Åsarp (Svédország)
- Gráfik Imre** (1944) – etnográfus, muzeológus, Szombathely
- Hegy Zoltán Imre** (1967) – költő, kritikus, szlemmer, szerkesztő, Budapest
- Herczku Ágnes** (1975) – énekes, Budapest
- Karsai János** (1961) – harcművészet-oktató, író, Gyöngyöstarján
- Kovács katáng Ferenc** (1949) – író, műfordító, képzőművész, Oslo (Norvégia)
- Makkai Béla** (1961) – történész, Budapest
- Stanczik-Starecz Ervin** (1955) – író, műfordító, antropológus, tanár, Budapestény
- Surján László** (1941) – orvos, politikus, Budapest
- Szalai Lajos** (1947) – nyelvész, műfordító, Budapest
- Székely János** (1964) – megyéspüspök, Szombathely
- Szentmártoni Szabó Géza** (1950) – irodalomtörténész, Budapest
- Sziklavári Károly** (1969) – kutató, szerkesztő, Miskolc
- Wehner Tibor** (1948) – író, művészettörténész, Budapest
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest

jámbornak feltűnő emberek. Aki nem volt eddig tahó mohó, innentől, saját érdekében, azzá mohó tahóvá. És igaza van. Ha már kifizette a százezreket, legalább lakjon jól érte. Vacsorakor is. Feleségemet feldúlják ezek a vacsorák. Én beletörődő gyávasággal viselem őket. Pedig nagyon szeretnék az asztalra csapni. De nem teszem. Félek, hogy eltörne az üveg. És nemcsak az üveg.

Zalán Tibor

Napút-díj 2018

A Napút-díj (Napút-levél és -érem) 2018. évi kitüntetettje Szentmártoni Szabó Géza irodalomtörténész. Tóth Sándor érem- és Mészáros Róza festőművész alkotását tizenkettedik alkalommal ítéli oda a folyóiratműhely: szellemiségéhez közel álló szerzőnek több évtizedes irodalmi vagy tudományos életművéért. Az ünnepi eseményre szeptember 27-én került sor a Nádor Teremben. Laudációt Csörzs Rumen István mondott.

Tóth Csilla Ilona felvételei

A hossz a mérték?

„A *Gnózis* szinte építészeti konstrukció, szigorral megtartott rendje a szemünk láttára felépülő szöveg-piramissá összeállva egyértelműen beavatási céllal követeli: e piramis egyik élén járd a magad megértésig érő útját te is végig. A töredezettségéről lemondó *embernek*, akinek a megigazulását elmeséli, olvasóként válj az egyik elemévé magad is. Az antik mérték műveinek rilkei megidézése jegyében követeli: az elolvasása után nem maradhatsz ugyanaz.” (*Hegyi Zoltán Imre Babics Imréről*)

„Bágyadtan lerogyott egy cölöp tövébe. Az egyik ló fara alig egyölnyire volt tőle. Felemelte farkát, és néhány lócitromot nyomott oda mellé. A hűvös éjszakában gőzölgött ernyedten maga mellé ejtett kézfejenél gőzölgött. – Itt vagy hát? Igyál erre a vékony derekú, gömbölyű farocskájú vörösesszőkére! – Nem iszom.” (*Csáji László Koppány*)

„Harmadik faragásom egy baluba törzsfőnöki ülőke volt. Elmentem a hárosi fűrésztelepre, és vettem egy méternyi magas vörösbükk rönkvéget, amelynek az átmérője hatvan centi lehetett. Mindenkinek megvan az a mérete, ami hozzá a legjobban illik. Az aurája, nevezzük bárhogy. Nincs rá magyarázat. Valami belső vágy ez, amely nagyon sok áttételen keresztül érvényesül aztán – ha lehetséges. Ami többnyire az anyagtól függ.” (*Csörsz István*)

„Teátrumi helyzetéből adódóan Erkel évtizedeken át karnyújtásnyira élt s dolgozott a nemzet fő színpadának mindenkori újdonságaitól. Különösnek is tetszhetne, ha ezek lenyomatai nem köszönnének vissza magában az életműben, a folytonos zeneszerzői megújulásban, utkeresésekben.” (*Sziklavári Károly*)

„Igen, kíméletlen alaposság, elkötelezett profizmus: Bartók Béla milyen népzénet kutat, annak a népnek beszélni, de *minimum érteni akarja a nyelvét*. A közvetlen szomszédokét: feltétlenül.” (*Herczku Ágnes*)

Ára: 1200 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

